

A Magyar Néphadsereg lakásgazdálkodása

(1945–1980)

Tóth József ezredes

Az MN BFF Tudományos Tanács kézirati tanulmányának rövidített összeállítása

A felszabadulás utáni időszakban az ország lakáshelyzete súlyos volt. A korábbi lakáshiányt⁽¹⁾ súlyosbította a lakásállomány nagymérvű pusztulása a második világháború éveiben. A pusztulás aránya az ország egyes vidékein eltérő volt. A bombázások, valamint a szárazföldi hadműveletek és harcselekmények következtében a városokban, községekben városrészek, utcások, házak mentek tönkre, a lakások ezrei semmisültek meg.

Az ország lakásállományának 70%-át kisebb-nagyobb károsodás érte, ebből 20% teljesen epiusztult, vagy olyan károsodást szenvedett, hogy újjáépítésre nem kerülhetett sor. A főváros épületeit, lakásait és közintézményeit igen jelentős kár érte, 84% szenvedett különböző fokú károsodást.

A harcselekmények megszűntével, a romok eltakarítása után elkezdődött lakásépítés során az első feladatok közé tartozott az otthonok helyreállítása, lakhatóvá tétele, majd új otthonok építése. A tervidőszakok alatt 1960-ig közel félmillió új lakás épült és a használható lakásállomány elérte a 2,8 millió forint összeget.

A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága első tizenötéves lakásépítési programjában 1961–1975 között egy millió lakás felépítését tűzte ki célul, ami 48 ezer lakás túlteljesítésével sikerült is. Ennek következtében minden harmadik család új otthonba költözött.

Az MSZMP Központi Bizottság 1978. október 12-i ülésén elfogadott második tizenötéves lakásépítési program⁽²⁾ 1976–1990 között 1 millió 200 ezer lakás felépítését határozta el.

A magyar Néphadsereg lakásbiztosítási tevékenysége az új demokratikus hadsereg megteremtésével egy időben kezdődött el teljesen új alapokon. A Magyar Néphadsereg Beruházási és Fenntartási Főnökség jogelődjei és ennek szervezetei annak idején csak néhány lakóépületet és szállót kezeltek néhány száz lakással.

⁽¹⁾ Hazánkban az 1930-as évek végén 2 milliót alig meghaladó lakás állt rendelkezésre. Egy-egy lakásra 2–2,2 család jutott.

⁽²⁾ MSZMP KB 1978. október 12-i ülésének dokumentumai. Kossuth Könyvkiadó, 1978.

A Magyar Néphadsereg lakásgazdálkodása⁽³⁾ szerves részét képezte az ország lakás-építési programjának. Ez a tevékenység lényegében véve három irányú volt: fejlesztés-építés; megóvás-üzemeltetés, kezelés fenntartás, felújítás; elosztás-hasznosítás.

A néphadseregben a hivatásos állomány szolgálati helyét az előljárók jelölték és jelölik ki. A hivatásos pálya sajátossága azonban a fejlődés, a változás, a magasabb ismeretek megszerzése, nagyobb feladatok ellátása, ami folyamatában csaknem minden esetben helyőrségváltoztatással, a régi lakás elhagyásával, új lakás igénylésével, vagyis lakásgazdálkodási feladatok jelentkezésével jár.

I.

Lakásgazdálkodás a felszabadulás utáni és az 1950-es években

Az 1945–1947 közötti években a lakásbiztosításnál a személyi megoldás volt a meghatározó, ami azt jelentette, hogy az esetek túlnyomó többségében a hivatásos állomány tagjai maguk gondoskodtak valamilyen formában lakásról.

Miután a Honvédelmi Minisztérium 1945 elején Debrecenből Budapestre települt át, a lakásbiztosítás feladatait a HM Építési osztály alárendeltségébe tartozó és 1947-ig működött Központi Építési és Helyreállító Törzs végezte. A központi szerveknél, a területi szerveknél és új alakulatoknál – elsősorban a határőr egységeknél és alegységeknél –, szolgálatot teljesítő tisztek és tiszthelyettesek közvetlen lakásellátását ideiglenes, vagy végleges jelleggel oldották meg.

Mivel Budapesten lakható lakás nem volt, a lakóépületek műszaki állaga pedig olyan volt, hogy gyors helyreállítással számolni nem lehetett, ezért több laktanyában ideiglenes szállást alakítottak ki azoknak, akik saját maguk elhelyezését nem tudták megoldani, vagy akiknek budapesti lakása a harcselekmények során lakhatatlanná vált.

A honvéd kerületi parancsnokságok építési osztályai 1945. év közepén kezdték meg azoknak a lakóépületeknek és lakásoknak a számbavételét, ahol korábban is hivatásos tisztek és tiszthelyettesek laktak, de valamilyen körülmény folytán a lakás megüresedett, vagy a háborús sérülések miatt lakhatatlanná vált.

1946. év második felében az új pénznem, a forint bevezetése után és 1947-ben már olyan lakóépületek helyreállítása is megkezdődött, amelyek nagyobb építői kapacitást és jelentős mennyiségű építőanyag ellátást igényeltek.

1945. és 1947. közötti években Budapesten és a vidéki városokban közel 500 lakást állítottak helyre és adtak át a hivatásos állomány részére a költségvetési keretből, újjáépítési hitelekkel.

A hivatásos állomány lakásellátása az *első hároméves terv* (1947. augusztus – 1949. évvége) időszakában tovább folytatódott. A romos lakóépületek és lakások helyreállítása, újjáépítése mellett megkezdődött új lakóházak építésének előkészítése és kivitelezési munkája.

⁽³⁾ A lakásgazdálkodás magába foglalja a szükségletek kielégítésére, a lakásalap fejlesztésére, megóvására és a lakásviszonyok fokozatos javítására irányuló tevékenységet.

A lakás olyan összefüggő helyiségcsoport, amely helyiségei és felszereltsége folyton emberi tartózkodásra alkalmas. A lakás nagysága, felszereltsége, közművesítése, komfortfokozata, rendelkezési és kezelési módja változó.

Az elhelyezési és építési szolgálat vezető szervei Budapesten és számos vidéki városban felderítették az elhagyott lakóházakat, lakásokat és a helyi szervekkel, illetve a kijelölt hatósági megbízottakkal megállapodtak abban, hogy a néphadsereg az alkalmatlanná vált lakásokat, épületeket helyreállítja, illetve újjáépíti, használatba veszi.

A néphadsereg lakóház-lakás helyreállítási tevékenysége a tervidőszak második felében már kiterjedt azokra a lakóépületekre is, amelyek korábban más szerv(ek) kezelésében voltak.

A lakásigénylők köre az időközben megalakult különböző katonai tanintézetek hivatásos állományának igényeivel bővült. A néphadsereg fejlesztésével a hivatásos állomány lakásigénye, elhelyezési problémája erőteljesen jelentkezett. Az új szervezés során a parancsnoki, a szovjet tanácsadói lakásigények megoldásának szükségessége is napirendre került.

A romos lakások műszaki állapotának megállapítására irányuló felmérő munkát és a műszaki kiviteli tervek előkészítését a honvéd kerületi parancsnokságok építési osztályai végezték, majd ezt a munkát a tervező intézetek vették át.

A tisztek és tiszthelyettesek átmeneti elhelyezésére a beszállásolási törvény alapján magánlakásokat is igénybe vettek.

A tervidőszak alatt megkezdődött a néphadsereg lakásgazdálkodási alapjainak kialakítása építés útján. A hivatásos állomány önálló lakásának hiányában a pályakezdeknek Budapesten és a vidéki helyőrségekben a lakáskérdés rendezése a honvédelmi igazgatás egyik legfőbb gondjává vált. Ugrásszerűen emelkedett a lakásigénylők száma az 1949. évi szervezési intézkedések alapján felállított tanintézetek és alakulatok miatt is.

Az új demokratikus hadsereg építési szolgálata 27 hónap alatt több mint 1800 lakást épített fel.

A demokratikus hadseregnek a hároméves terv során helyreállítás, újjáépítés és új lakóépületek építése útján rendelkezésére állt: Budapesten 710 lakás, vidéken pedig 1640 lakás.

A tervidőszak végén 1949-ben saját erőforrások kihasználásával a lakóépületek építésének előkészítő munkálatai Budapesten és mintegy 50 vidéki helyőrségben megkezdődtek.

A Határőrség a Honvédelmi Minisztérium alárendeltségéből 1950. január 1-ével a Belügyminisztérium alárendeltségébe került, ezzel egyidejűleg a Magyar Néphadsereg lakásállománya mintegy 500 lakással csökkent.

A néphadsereg lakásellátottsága az *első ötéves terv során* (1950–1954) mind a fővárosban, mind a vidéki helyőrségekben továbbra is kedvezően alakult. A mintegy 200 új alakulat és intézet felállítása nyomán, a tiszti iskolákból kikerülő fiatal tisztek számának növekedésével (70–80%-ában nős tisztek) a lakásigénylők száma jelentősen megszaporodott.

A lakásbiztosítás fő módját új lakások építése jelentette. Emellett a laktanyák helyreállítása, átalakítása, kiegészítése és újak építése mellett helyőrségenként beindult a lakóházak, egyes helyőrségekben nőtlen szállók építése is.

A tervidőszak első két évében 50–60 munkahelyen évenként 1300–1500 lakás felépítését tervezték. Az új lakóépületek többsége a laktanyák mellett a néphadsereg kezelésében levő, vagy kisajátítás útján igénybe vett területen épült fel. A tervezett lakóépületek 2–3 emeletesek voltak, hagyományos építési móddal 1, 1,5 és 2 szobás beosztással,

kályhafűtéssel, 34–48 m² alapterülettel épültek. Budapesten a lakóépületeket a helyi viszonyoknak megfelelően építették⁽⁴⁾.

A kivitelezők többségükben azok az állami építőipari vállalatok voltak, amelyeket a feladatok elvégzésére kijelöltek. Azokban a helyőrségekben, ahol a vállalatoknak több irányú építési feladata is volt, az építő alakulat állományából katona munkaeőrt bocsátottak rendelkezésre.

Igen sok problémát jelentett a néphadsereg erősen fejlődő lakásberuházásában, hogy ezt a tevékenységet a Minisztertanács határozata alapján 1953 végén, 1954 elején erőteljesen szűkíteni kellett. A lakásépítési keretek 70%-át megvonták, a csökkentett keretből kellett egyes lakásépítési feladatokat befejezni, mások ütemét lelassítani, vagy gyorsítani kellett, sőt sor került egyes lakásépítési feladatok törlésére, megszüntetésére is.

A katonai építési feladatok terjedelmének csökkentése mellett egyidejűleg leállították egyes lakóépületek beruházási munkálatait is, például Zalaegerszegen, Pápán, Battyányán és más helyőrségekben.

A hivatásos állomány lakásszükségletének kielégítése – a lakásépítésen kívül –, más módon is történt.

Az 1950-es évek elején a Minisztertanács állásfoglalása alapján az állami beruházásként épülő lakásokból a Honvédelmi Minisztériumot megfelelő kontingens illette meg. Ez az elosztás az idők folyamán módosult, majd a tervidőszak második felében 1953-ban megszűnt⁽⁵⁾.

A Fővárosi Tanácstól 1950-ben az 1509 felépült lakásból a honvédség 147 új lakást kapott, a vidéki tanácsok pedig az igényeknek 10–15%-át elégítették ki (Esztergomban 12, Kecskeméten 8, Miskolcon 6, Szolnokon 5 lakás stb.).

A különböző tanácsoknál a központi megkeresés mellett közvetlenül a helyőrségek parancsnokai is bejelentették igényüket, sőt több településen előfordult, hogy a tisztek és tiszthelyettesek engedély nélkül vettek igénybe lakást.

A tanácsi szervek által kijelölt lakások, továbbá a vásárlás útján szerzett lakások az alacsony lakásárak miatt igen rossz műszaki állapotban voltak és általában szoba-konyha beosztásuk, komfort nélküli állapotuk miatt szükséglakás szintűeknek tekinthették őket. Az ilyen elhanyagolt lakások helyreállítására, karbahelyezésére a bérlőként kijelölt tisztek és tiszthelyettesek szociális segínyt kaphattak (egy szoba-konyhás lakás esetében 1500 forintot) amit nem kellett visszafizetni. A helyőrségek többségében – kapacitás hiányában –, a lakások karbantartását az elhelyezési szolgálat szervezte meg és szakmunkásaival, elsősorban katona munkaeővel végezte el.

A tervidőszak alatt folytatódott a romos lakások, lakóépületek helyreállítása. Az Országos Tervhivatal a helyreállítási, újjáépítési munkák meggyorsítása érdekében egy kétszobás lakás helyreállítási költségeit 40 000 forintban állapította meg és az erre szánt összeget külön keretben biztosította.

⁽⁴⁾ A tervidőszakban épült fel a HM lakótelep mintegy 300 lakással a Honvéd utca – Néphadsereg tér – Szemere utca – Balaton utca (ma Pálffy György utca) által határolt területen; a II. kerületben a Kelemen László utcai (volt Hadapród utca) lakótelep mintegy 150 lakással; nőtlen tiszti szálló épült a XI. kerületben.

⁽⁵⁾ Az állásfoglalás alapján a felépülő lakások 30%-át a szaktanács (ebből 20%-ot üzemi dolgozók), 20%-át pártszervezetek, 20%-át minisztériumok, 12%-át a Honvédelmi Minisztérium, 6%-át az Államvédelmi Hatóság, 6%-át a Fővárosi Tanács, 3%-át a Tudományos tanács és 3%-át a rendőrség kapta.

A romos lakások és lakóépületek helyreállítási munkálataiba Budapesten és környékén már bekapcsolódott a Honvédelmi Minisztérium alárendeltségébe tartozó Épületkarbantartó Vállalat, valamint az MN 1. építődandár is. Vidéki helyőrségekben – elsősorban a nagyobb városokban –, az ilyen tevékenységet állami vállalatok, vagy tanácsi vállalatok végezték. Budapesten és az ország más városaiban több mint 500 lakást állítottak helyre.

Kisebb helyőrségekben a hivatásos állomány elhelyezésére, továbbá meghatározott feladatok megoldására a költségvetési hitelből kisebb lakóépületeket is vásároltak.

A honi légvédelmi csapatok harckészültségi feladatainak elvégzésére, a főváros és a nagyobb iparvárosok védelmére tüzelőállásokat építettek, a tiszti és tiszthelyettesi állomány részére pedig kétszer kétlakásos, háromszor kétlakásos, négyszer kétlakásos családi házakat építettek csapatkivitelezésben. Több helyőrségben a néphadsereg ezeket az úgynevezett „ütegházakat” ma is használja, üzemelteti.

A tervidőszak utolsó évében a néphadsereg létszámának csökkentése, a diszlokációs változások, a szervezetek korszerűsítése, a gépesítés és más tényezők lehetővé tették egyes lakóépületek (parancsnoki épületek, legénységi épületek, istállók és más épületek) lakásokká való átalakítását a felújítási hitelkeretből⁽⁶⁾.

A tervidőszak alatt a Magyar Néphadsereg lakásépítési programja kihatással volt az adott város, község fejlődésére is. Számos helyen a lakásépítésre kijelölt terület a későbbiek során a város részévé vált, az egyik legnagyobb lakóteleppé épült ki (Veszprém, Tapolca, Szolnok, Zalaegerszeg, Mezőtúr stb.).

A néphadsereg lakásgazdálkodásának fontos területét képezte a nőtlen tisztek és tiszthelyettesek elhelyezése. Ennek a feladatnak elvégzése érdekében jött létre és alakult ki a nőtlen tiszti szállók létesítésének és üzemeltetésének rendszere.

Nőtlen tiszti szállót alakítottak ki az adott helyőrségben szolgálatot teljesítő tisztek és tiszthelyettesek részére (az állomány mintegy 30%-ára), lakáshiány miatt pedig a nős hivatásos állomány részére, kezdetben mintegy 20–30% részére.

Átvonuló szálló kialakítása vált szükségessé a helyőrségbe érkező, több napon keresztül ott tartózkodó honvéd személyek elhelyezésére. Szállódat (ha a helyőrségben ilyen volt) csak abban az esetben lehetett igénybe venni, ha az átvonuló szállón nem volt hely és ezt a tényt a komendáns is igazolta. A helyőrségek többségében a nőtlen tiszti szállók és az átvonuló szálló egy, vagy több épületben nyert elhelyezést.

A nőtlen tiszti szállók a laktanya területén, kisebb átalakítás mellett a parancsnoki épületben, gyengélkedőn, vagy legénységi épületben voltak elhelyezve, vagy a laktanyán kívül személyi tulajdon épületekben, lakásokban voltak. Több helyőrségben, – elsősorban a repülő alakulatoknál –, a beruházási program szerint 25–50 szobás nőtlen tiszti szállókat építettek.

A kormány határozatai alapján a lakásokhoz kapcsolódó gyermekintézményeket, bölcsődéket, óvodákat, iskolákat, kereskedelmi egységeket közvetlenül a tanácsi szervek építették, az ilyen szolgáltatások az ő feladatukat képezték.

⁽⁶⁾ Megkezdődött Budapesten többek között a Bem laktanyában, a Mátyás laktanyában, a Kis János laktanyában, az MN Ruházati anyagraktárban, az MN Élelmezési anyagraktárban egyes épületek lakásokká való átalakításának előkészítő, tervező, sőt kivitelezési munkája. Hasonló tevékenység indult be többek között Baján, Kaposváron, Mezőtúron, Miskolcon, Nagykanizsán, Pécsen és más helyőrségekben levő laktanyákban is.

A tisztek, tiszthelyettesek részére a kiutalt új lakások berendezése, bútorral való ellátása külön gondot jelentett. 1952-ben készült felmérés megállapította, hogy a hivatásos állomány többsége nem rendelkezett megfelelő bútorzattal, legtöbb esetben még a legelemibb berendezési tárgyak is hiányoztak (ágy, asztal, szék, szekrény stb.). Ennek megszüntetése érdekében egyes parancsnokok az alakulat berendezési tárgyait adták ki kölcsönhasználatra, majd kísérletek történtek arra, hogy a rászorulókat a szükséges bútorzatot hitelakció keretében, bizományi áruházakban vásárolják meg.

Az első öt éves terv időszakában erőteljesen megkezdődött a Magyar Néphadsereg lakásalapjának kiépítése, létrehozása az új és korábban meglévő helyőrségekben. A nős tisztek és tiszthelyettesek részére a beruházási és költségvetési hitelekkel 8188 lakást biztosítottak *az alábbi részletezéssel:*

- 6420 új lakás felépítése, közel 500 millió forint költséggel;
- 1643 romos lakás, lakóépület helyreállítása és újjáépítése, a tervidőszak második felében pedig a leállított építkezések és megüresedett laktanyák egyes épületeinek átépítése lakások céljára;
- 125 lakás felépítése csapatertővel.

A néphadsereg lakásalapját átmenetileg növelték a tanácsoktól különböző módon átvett lakások, továbbá az Ingatlankezelő Vállalatok útján vásárolt lakások, kisebb lakóépületek is.

A tervidőszak alatt csaknem 10 ezer nős tisztnek és tiszthelyettesnek rendeződött a lakásproblémája. A néphadsereg lakásállománya növekedett és az ellátottság színvonala 50% körül mozgott.

A nőtlen tisztek és tiszthelyettesek részére 1650 férőhellyel nőtlen tiszti szállót építettek és alakítottak ki.

A tervidőszakban lakásveszteségek is jelentkeztek, a leszerelések, átszervezések, helyőrségváltoztatások következtében. Ezek a tényezők a helyőrségekben felhasználható lakásállományt csökkentették.

A néphadsereg lakásellátottsága a *második öt éves terv* időszakában (1955-1959) nem a tervek szerint alakult, mivel a terv folyamatos végrehajtását az 1956. október 23-án kirobbant ellenforradalom megszakította.

A második öt éves terv építési feladatait már 1954-ben megfogalmazták, ami a lakásépítési programban tervbe vette nős tisztek és tiszthelyettesek részére 10 ezer lakás (1040 millió forint költséggel) építését, nőtlen tisztek és tiszthelyettesek részére 5400 szoba építését 10800 férőhellyel, 183,6 millió forint költséggel.

A terv készítésénél figyelembe vették, hogy 1954 végén 5200 nős tiszt és tiszthelyettes lakásigénylő volt; az új tisztek avatásával és kibocsátásával a nős-nőtlen lakásigénylők száma tovább emelkedik; a személyi tulajdonban levő lakásokat megüresedés után vissza kellett adni, így a felhasználható lakásállomány csökkent.

A néphadseregben a tiszti és tiszthelyettesi létszám csökkentése, a beruházások leállítása a hivatásos állomány körében nyugtalanságot keltett és bizonytalanságot idézett elő annál is inkább, mivel a kiképzési viszonyok, az életkörülmények és munkakörülmények a laktanyán belül nem javultak. Ehhez hozzájárult még a hivatásos állomány lakáshelyzetének nem kielégítő volta, a sorozatos átszervezések és az ezt követő áthelyezések, a különélés és egyéb zavaró körülmények.

Néphadseregen belül a második öt éves terv első évében 1955-ben a lakásépítési előirányzat tovább csökkent, a 6,5 millió forintnyi összeg alig 100 új, csökkentett fokozatú lakás építésének indítására adott lehetőséget.

A lakásgazdálkodásnál fokozottabb mértékben előtérbe került a megüresedett lak-tanyákban, katonai objektumokban levő különböző létesítmények igénybevétele lakás céljára. Az előző évben beindított lakáselőkészítő munka tovább folytatódott és újabb katonai épületekre terjedt ki Budapesten és a vidéki helyőrségekben egyaránt. Budapesten az Épületkarbantartó Vállalat rövid átfutási idővel 1955-ben közel 300 lakást bocsá-tott rendelkezésre, a vidéki helyőrségekben az állami és tanácsi építőipari vállalatok át-alakítási munkájával 350–400 lakást adtak át.

Több helyőrségben megüresedett épületekben nőtlen tisztai szálló céljából helyisé-geket vettek igénybe, illetve alakítottak át, vagy kisebb szobákban-helyiségekben tisztai családokat helyeztek el.

A hadsereg 1956-ban a 106 millió forintban előirányzott építési beruházási prog-ramját a fegyvernemi főnökségekkel való egyeztetés után már 1955. augusztus 1-ével jóváhagyta, ami az előkészítő munkát meggyorsította, sőt előszerződéssel még az ősz folyamán több lakásépítés kivitelező munkája is beindult.

A program 1000 lakást irányzott elő (73% egyszobás, 27% kétszobás) éves befeje-zéssel és átadással. A lakásépítési munka azonban lelassult, az év első felében mintegy 200 lakást adtak át. A lakásépítés pénzügyi teljesítése 1956. október 1-ig 47%-os volt (az előző évi 60–70%-os teljesítéssel szemben), ami már jelezte, hogy az építőipar az év végére a tervezett lakásépítési programot nem képes teljesíteni.

Az év folyamán folytatódott a költségvetési hitelekből a fővárosban és vidéken különböző katonai épületekben helyiségek átalakítása lakásokká és október 1-ig 400 lakást adtak át.

1956. október 24-ével a fővárosban, majd azt követően több vidéki munkahelyen az építőmunka leállt és több hétig szünetelt. Az Épületkarbantartó Vállalat a budapesti lak-tanyákban a lakásépítési munkát november második felében indította be.

A Magyar Néphadsereg lakásállománya közel 12 év alatt 1956. október 23-ig a következő-képp alakult:

– rendelkezésre állt: a néphadsereg és más szervek kezelésében 18 413 lakás, ebből 17 636 lakásban tiszt, tiszthelyettes és polgári alkalmazott, 777 lakásban pedig leszerelt tiszt és tiszthelyettes lakott;

– a lakásigénylők száma: 5896, ebből 940 olyan igénylő volt, aki más helyőrség-ben lakással rendelkezett. A lakásigénylők száma nem fedte a valóságos helyzetet, mert többen új szolgálati helyükre nem szándékoztak átköltözni, lakásigényüket a különélési pótdíj folyósítása miatt adták be.

Az ellenforradalmi események során elsősorban Budapesten több lakóépület, lakás sérült meg, pusztult el. Nem egy helyen a befejezés előtt álló lakóépület lakásaiba a hadsereggel jogviszonyban nem állók költöztek be. A néphadsereg kötelékéből kivált, elbocsátott, leszerelt tisztok és tiszthelyettesek a szolgálati lakásban maradtak, így a hon-védség lakásalapja tovább csökkent.

1957. május 15-i helyzet alapján fél év alatt, különböző okok és körülmények foly-tán a rendelkezésre álló lakásállomány 3676 lakással csökkent, így a honvédségnek 14 737 lakás állott rendelkezésére.

A 14 737 lakásban 3089 leszerelt tiszt és tiszthelyettes, illetve egykori polgári alkal-mazott lakott. A lakásigénylők száma 2510 család volt, ugyanakkor 1948 lakásban áthe-lyezett tiszt, vagy tiszthelyettes lakott.

A Magyar Néphadsereg lakáshelyzetének alakulását a már jelzett problémákon kívül az is befolyásolta, hogy az új szervezés során közel 70 helyőrségben több alakulat, intézet és szerv megszűnt, ezen belül számtalan helyőrség honvédségi alakulat nélkül maradt. Az új szervezés hatásai a lakáshelyzet alakulásánál a későbbiek során jelentkeztek.

Az 1957. évi konszolidáció évében a fő feladatot a néphadsereg lakáshelyzetének stabilizálása és a lehetőségek szerinti fejlesztés, előkészítése jelentette, vagyis a korábbi években megkezdett lakásépítési beruházások befejezése; a középtávú lakásépítési program előkészítése és beindítása; laktanyákban, katonai objektumokban a már megkezdett lakások kialakítási munkálatainak folytatása és új tervek előkészítése; a lakásállomány növelése más módon is.

Az 1957. március 9-én jóváhagyott beruházási program alapján a lakásberuházásra rendelkezésre bocsátott 20,8 millió forint összegből Budapesten és 15 helyőrségben a már megkezdett 360 lakás építését befejezték, átadták és tovább folytatódott új lakások építése (414 lakás), lakások leválasztása (30 nagy lakásból) és új lakások (168 lakás) kialakítása csapaterővel bontott és elfekvő anyagokból 54 lakás építése, lakások igénylése az országos lakásépítési keretből (818 igényelt lakásból 400 lakás átvétele).

A lakásépítési munka a tervezett programnak megfelelően beindult és az első négy hónap pénzügyi teljesítése a 31%-ot meghaladta.

A lakásállomány növekedésével igen sok tiszti és tiszthelyettesi család új lakásba költözött, de anyagi helyzetük nem tette lehetővé, hogy otthonukat berendezzék, felszereljék. 1957 első felében 3136 honvédségi személy – közöttük több magas rendfokozatú tiszt –, vett át különböző berendezési anyagokat, bútorokat kölcsönhasználatra.

Az MNHF-ség Elhelyezési és Beruházási csoportfőnökség 1957-ben különböző bútorokból (ágy, rekamié, szekrény, asztal, szék, konyhabútor stb.), berendezési és felszerelési tárgyakkól (szőnyeg, függöny, csillár, kép stb.) meglévő, úgynevezett „elfekvő készletekből” szervezett vásárlást a tiszti és tiszthelyettesi családok részére bizományi áruházi áron.

Ezt az akciót több száz család vette igénybe, fizetésnél a nagycsaládosok kedvezményt kaptak. Az akcióval a központi és területi elhelyezési raktárak tehermentesültek és emellett az évek óta tárolt, nyilvántartásokban szereplő anyagokból sok millió forint összeg folyt be a honvédség javára.

A konszolidációt követően a *második hároméves terv időszakában* (1958–1960) a Magyar Néphadsereg beruházási tevékenységének kiemelt feladatát képezte a lakásállomány növelése építés és átalakítás útján.

A hároméves terv időszaka alatt beruházásokból 2800 készenléti lakást, a felújítási hitelekkel átalakítás útján 700 lakást kellett létrehozni.

A lakásépítési feladatok kivitelezéséhez szükséges, egyre több építésre alkalmas területet az MNHF-ség Elhelyezési és Beruházási csoportfőnökség Szervezési és Elhelyezési osztálya biztosította a vidéki Elhelyezési Felügyelőségek (EFÜ-k) elhelyezési szakközegeinek.

A beépítésre alkalmas terület kiválasztásánál alapkövetelmény volt, hogy a terület lehetőleg legyen szanalásmentes, a kisajátítási költségek ne legyenek magasak; az építkezés a legkisebb előkészítő munkával mielőbb beindulhasson; akadályozó tényezők ne legyenek és az építkezés határidőre befejeződjön; az épület(ek) közműhálózatra való

rakötése a legkisebb ráfordítással járjon; az építési terület nagyobb katonai objektum közelében legyen.

A néphadsereg kezelésében szabad rendelkezésű, „foghíjas” terület kevés volt, ezt kisajátítás útján a tanácsok biztosították. Ez a célkitűzés Budapestre és a vidéki helyőrségekre egyaránt érvényes volt.

A tervidőszak alatt beruházásokból 3112 lakást építettek fel (ebből Budapesten 937 lakást), a laktanyák és leállított beruházások épületeinek kialakítása lakások céljára és átalakítás révén 750 lakást készítettek el és adtak át használatba (ebből Budapesten 750 lakást).

A tanácsi szervek elsősorban a fővárosban térítés ellenében több olyan lakást adtak át, amelyek különböző okok miatt (lakhatatlanság, disszidálás stb.) megüresedtek.

A személyi mozgatások, szervezési változások következtében a lakáslap egyes helyőrségekben tovább csökkent.

A tervidőszak alatt Budapesten készenléti lakásépítés 14 munkahelyen folyt, vidéken pedig a nagyobb lakáshiánnyal küzdő 40 helyőrségben beindult.

II.

Lakásgazdálkodás az ötéves tervek időszakában

Az ötéves tervek célkitűzései között szerepelt az MSZMP Központi Bizottság első tizenötéves, egymillió lakás építését előirányzó programjának megvalósítása. A Magyar Néphadsereg lakásépítésének célkitűzései a program szerves részét képezték.

A népgazdaság *második ötéves tervének* keretében (1961–1965) a néphadsereg lakásellátása 7 ezer lakás építését és kialakítását, valamint a nőtlen tisztai szálló férőhelyeinek növelését irányozta elő.

A néphadsereg beruházási tevékenységének kiemelt feladata volt:

- a lakásállomány növelése különböző módon az új szervezési-fejlesztési feladatoknak megfelelően;
- a nagyobb diszlokációval érintett helyőrségek lakáslapjának növelése;
- új helyőrségek nyitáskor a lakáslap létrehozása, kialakítása;
- a lakáshiányban szenvedő helyőrségekben (Budapest, Miskolc, Zalaegerszeg, Kaposvár, Nagykanizsa stb.) a lakáslap növelése és az ellátottsági szint emelése.

A tervidőszakban több helyőrségben másodsor is megkezdődött a lakásállomány, a lakásgazdálkodási alap újbóli kialakítása. Ilyen volt a helyzet például Székesfehérváron, ahol a korábban meglévő több száz lakás mellett jelentős számban újakat kellett felépíteni.

A különböző okok miatt korábban leszerelt tisztek és tiszthelyettesek családjukkal együtt a szolgálati lakásban maradtak. A diszlokációk ismerete után a szolgálati lakás visszaszerzését csak cserével lehetett volna megoldani, ami hosszadalmas és bonyolult munkát jelentett volna. Ezért mutatkozott helyesnek a döntés, hogy az új diszlokáció lakásellátási feladatait új építkezéssel oldották meg.

A lakásépítési feladatok előkészítése során a tervidőszak első évében rendezni kellett a néphadsereg és a helyőrségek tényleges lakáshelyzetét, különösen azt, hogy hány és milyen felhasználási fokozatú lakás áll rendelkezésre.

A hadsereg 99 helyőrségben a lakásépítési programot a budapestihez hasonlóan igen gondos, körültekintő munkával készítették elő és indították be. Az építési területek biztosítása több szanalási feladattal járt, az elavult épületekből a lakókat ki kellett költöztetni. A tervezett település rendezési terveit a tanácsi szervek terveivel egyezteték.

A tervidőszak alatt beruházásokból 1163 millió forint ráfordítással 6834 lakás épült fel, ebből 919 lakás Budapesten, a többi vidéki helyőrségekben (Székesfehérváron 501, Nyíregyházán 349 lakás).

A második ötéves terv során Budapesten és a vidéki helyőrségekben folytatódott a laktanyák épületeinek átalakítása lakások céljaira. Ennek során 389 lakás készült el. A helyőrségekben folyó lakásépítés csapaterővel nem csökkent, 60 családiházat építettek fel.

Hosszú évek során a tervidőszakban új nőtlen tisztai szálló építésére is sor került, 546 szobás lakás 1128 férőhellyel és gondnoki lakással rendelkező szálló épült fel.

A lakásvásárlás az Ingatlanközvetítő Vállalatok útján miérsékeltlen folytatódott. A lakásvásárlási lehetőségeket akadályozták, hogy a lakások értékesítési ára igen alacsony volt, ezért csak félkomfortos és szükséglakások vásárlására volt lehetőség. Ilyen esetekben elsősorban a jogcím nélküli bérlők kihelyezése, másodsorban a szanalás volt a feladat.

A néphadsereg polgári alkalmazottainak lakásellátása nem tartozott a Honvédelmi Minisztérium hatáskörébe, ez a tanácsi szerveknek volt a feladata. A néphadsereg működése megkövetelte, hogy a fontosabb beosztású polgári dolgozóknak (mérnökök, orvosok, tanárok, technikusok és mások) lakásproblémája ne legyen, ezért a középtávú tervek előkészítésénél a rendszeresített polgári állomány 10%-át a lakásellátásnál figyelembe vették, majd ezt a keretet bővítették.

A *harmadik ötéves terv* során (1966–1970) a néphadsereg lakásellátása a honvédelmi miniszter által jóváhagyott Irányelvek szerint folytatódott, egybekapcsolva a védelmi, szociális-kulturális célkitűzésekkel.

Az új középtávú tervben a Magyar Néphadsereg rendelkezésére álló beruházási hitekeretek összege 30%-kal kisebb volt, mint a második ötéves tervben. A lakásépítési hitelből azonban így is 3700 új lakás felépítését irányozták elő: központi lakáskeretből 2100, alaptervekenységéből 800, csapatkivitelezésben alaptervekenységi keretből 800 lakás. A tervben 850 nőtlen tisztai szállói férőhely növekedés szerepelt.

A tervidőszak alatt a lakások 20%-át Budapesten, 80%-át vidéki helyőrségekben építették fel. Az építési feladatokhoz szükséges területek előkészítése már az előző tervidőszakban megkezdődött.

A felépült lakások kivitelezési munkálatait a tervidőszak első évében üzembe helyezték 43. számú Állami Építőipari Vállalat 1. számú házgyára Budapesten, majd a továbbiakban üzembe helyezték 9 házgyár végezte (ebből 3 házgyár Budapesten és Dunakeszin, 6 gyár vidéken működött). Ezáltal megteremtődött a tömeges lakásépítési feladatok országos termelőbázisa.

Vidéki helyőrségekben a lakásoknak mintegy fele saját beruházásban, másik fele a tanácsokkal kötött megállapodások alapján épült fel.

A tervidőszakban beruházás útján 3599 lakást építettek fel 882 millió forint ráfordítással. Ebből Budapesten 718, ötven vidéki helyőrségben 2881 lakás épült fel (Veszprémben 277, Székesfehérvárott 237 lakás stb.).

A személyi állomány életkörülményeinek javítása, az elmaradás felszámolása érdekében új lendületet kapott a lakásépítés csapatkivitelezésben Budapesten, Törökbálinton, Budakeszin és sok vidéki helyőrségben (232 lakás felépítése és átadása).

A költségvetési hitelkeretből folyó lakásellátási tevékenység a tervidőszakban tovább folytatódott, bár korábban más célra épült és lakás céljaira kialakítható lehetőségek csökkentek, de így is 133 lakást alakítottak ki és adtak át.

A nőtlen tisztok és tiszthelyettesek korszerű elhelyezési lehetőségei tíz helyőrségben új szállók építése útján 824 férőhellyel és 8 gondnoki lakással bővültek. Az új szálló-épületek hideg-melegvízes blokkal, főzőkonyhával, televíziós szobával épültek, a szobákat kárpitozott bútorokkal rendezték be.

A néphadsereg a saját beruházásában épülő lakóházak-lakótelepek lakásszámának megfelelően, a legszükségesebb üzleteket és más létesítményeket vagy felépítette, vagy a korábban más célú épületeket ilyen célokra átalakította.

A *negyedik ötéves terv* során (1971-1975) a néphadsereg lakásgazdálkodásának különböző módosításai kezdtek kibontakozni, az építési munkákat a már megkezdett lakóépületeken folytatták és új területeken telepszerű építkezési móddal kezdtek építkezni.

A korábbi tervidőszakban beindult új gazdasági mechanizmus a lakásépítés területén számos új követelményt írt elő, nevezetesen:

- az előkészítő tevékenységnél a terület adottságainak, szolgáltató képességének figyelembevétele;

- tervező munkánál az építendő lakásszám arányában a kapcsolódó, járulékos létesítmények számbavétele, elsősorban bölcsődei, óvodai, iskolai, kereskedelmi és szolgáltató egységek, egyebek létesítése;

- a lakóépületek-lakótelepek építésének befejeztével egy időben a hiányzó létesítmények pótlása;

- a kivitelezési tervek elkészítése során a korszerű technológia, házigyári elemek, távfűtés, gázfűtés alkalmazása.

A lakások elosztásáról és a lakásbérletről szóló 1971. évi kormányrendelet, az e téren és tárgyban kiadott miniszeri utasítások lehetőséget adtak a lakásgazdálkodás formáinak további szélesítésére (a korábbi gyakorlatok jogszabállyá váltak).

A Magyar Néphadsereg vonatkozásában ez többek között úgy jelentkezett, hogy létrejött a HM lakásépítési (pénzügyi) alap és így lehetővé vált a saját erőből történő családház, társasház építéséhez munkáltatói kölcsön folyósítása; részvétel az Országos Takarékpénztár beruházásában épülő lakásépítési akcióban; tanácsai bérlokijelölési lakásokra térítés ellenében a bérlokijelölési jog átvétele.

Ebben az ötéves tervben megkezdődött a néphadsereg beruházásában épülő lakótelepek előkészítő, kivitelező és üzembehelyezési munkálata, amit az MNHF-ség Elhelyezési és Beruházási Szolgálatfőnökség szervezett és irányított, a Középvület Beruházó Vállalat pedig lebonyolított.

A tervidőszak alatt az új kiképzésű műszaki alakulatok nős tisztai és tiszthelyettesi állományának lakásellátása új feladatként jelentkezett. A munkahelyeken - amelyek egyben szolgálati helyet is jelentettek -, ezt a feladatot a foglalkoztató vállalatnak kellett megoldania, ami igen akadályozott és a lakásra igényjogosultaknak több mint fele továbbra is a néphadsereg kezelésében levő szolgálati lakásban lakott.

A tervidőszak alatt 4875 lakás épült fel. Ebből saját beruházásban 3126 lakást, a

tanácsokkal közös beruházásban 1749 lakást helyeztek üzembe, amiből Budapesten 1528, vidéken 3347 lakást adtak át. Átlag szobaszám 2,1, átlagos alapterület 54,3 m² volt.

Elmaradt a korábban más célra használt épületek átalakítása lakásokká. Több helyőrségben, ahol a lakásszám lehetővé tette, ott átalakítással kettő, kettő és fél szobás lakásokat alakítottak ki.

A HM lakásalap létesítésével és felhasználásával megteremtődött az anyagi feltétel lehetősége korszerűbb, sokrétű lakásgazdálkodási tevékenység folytatásához (bérlokiválasztás, ingatlanvásárlás, vevő kijelölési jog stb.).

Az ötödik ötéves terv során (1976-1980) az MSZMP Központi Bizottság határozata alapján az új tervidőszakkal megkezdődött a második tizenöt éves (1976-1990) lakásépítési program végrehajtása, amely 1,2 millió új lakás építését irányozta elő, ebből Budapesten 300 000 lakását.

A Magyar Néphadsereg jelentős lakásépítési és gazdálkodási feladatai az új program részeként jelentkeztek. A tervidőszakban fő feladat volt a szervezéssel érintett helyőrségek lakásellátási feltételeinek kialakítása, a diszlokációnak megfelelően új helyőrségek nyitása, a helyőrségek lakásellátási szintjének tartása és a lehetőségek mellett annak növelése.

A tervidőszak a honvédség részére 5900 lakás felépítését irányozta elő, ebből Budapesten és környékén 2000 lakást kellett felépíteni.

A néphadsereg saját beruházási tevékenysége mellett a fővárosi tanáccsal közös megállapodás alapján, közös beruházásban további 440 lakást biztosítottak. A vidéki helyőrségekben saját kivitelezésben és a tanácsokkal közös beruházásban több mint 3500 lakást terveztek átadni.

A tervidőszak alatt 5588 lakás épült fel, ebből Budapesten saját kivitelezésben és a tanácsokkal közös beruházásban 1876 lakást, csapaterővel pedig 200 lakást építettek fel elsősorban Budakeszin, Dunakeszin és más helyőrségekben.

A tervidőszak alatt nőtlen tiszt szálló és nővérszálló 294 férőhellyel és gondnoki lakással gyarapodott.

A néphadsereg beruházásában és a tanácsokkal közösen az óvodai és bölcsődei kapacitás 819 + 206 férőhellyel bővült. Az üzletek és szolgáltatóházak alapterülete beruházás útján 10 451 m² növekedést mutatott.

Tovább szélesedett a HM támogatásával családi házak, társasházak építése és OTP, tanácsai értékesítésű szövetkezeti, illetve öröklakás vásárlása. A lakásellátásnak ez a formája elsősorban az MN polgári alkalmazottak lakásproblémáinak rendezésében játszott fő szerepet Budapesten és a nagyobb vidéki városokban.

A tervidőszak alatt a 344 millió forintnyi HM lakásépítési alap keretből több mint 3600 lakásprobléma rendeződött a néphadsereg lakásállományának növelése és a lakások személyi tulajdonúvá válása folytán.

A Magyar Néphadsereg felhasználható lakásállománya 1980 végén 24 990, ebből Budapesten 6540 lakás volt, mivel 5750 lakásban nyugállományúak, tartalék állományba helyezettek, katonazvegyek, továbbá szolgálati és munkaviszonyban nem állók laktak, 300 lakást nőtlen tiszt szálló, óvoda, bölcsőde, társadalmi klub és más célokra vettek igénybe.

A tervidőszak alatt nőten tiszttek, tiszthelyettesek helyőrségi szállásai az új szállók építésével korszerűsödtek és az igényeknek megfelelő létesítmények jöttek létre.

A párt- és kormányzati szervek célkitűzéseinek megfelelően a Magyar Néphadsereg lakásállománya változó körülmények között alakult ki, három és fél évtized alatt különböző módon a lakásigénylők ellátására 47 000 lakás állt rendelkezésre.

A lakásállomány alakulása két szakaszra bontható:

a) 1945-1956 között:

- beruházás során felépült	9070 lakás
- csapatépítéssel épült	125 lakás
- helyreállítás, újjáépítés, átépítés folytán épült	3743 lakás

Építéssel össz. 12938 lakás

- az országban meglevő lakásokból közigazgatási úton az MN részére igénybe véve	5475 lakás
--	------------

Mindösszesen: 18 413 lakás

A Magyar Néphadsereg fejlesztésének időszakában a lakásigények gyorsabban növekedtek, mint a felhasználható lakások mennyisége. Így a tisztai állományhoz viszonyítva a lakásellátottság szintje 40% körül mozgott, a tisztai és tiszthelyettesi állománynál együttesen pedig alig érte el a 25%-ot.

A Magyar Néphadseregnek 1956. október 23-a után rendelkezésre állt 18 413 lakásból, 17 636 lakás volt felhasználható. A szervezési intézkedések következtében néhány hónap alatt a néphadsereg állománya 14 737 lakásra csökkent, ebből több mint 3000 lakásban leszerelt tiszt, tiszthelyettes és munkaviszonyban nem álló polgári alkalmazott lakott. Az így felhasználható lakásállomány az 1957. május 15-i helyzet alapján 11 648 lakás volt.

1957-től a néphadsereg létszámhelyzetének, majd fejlesztésének jobban megfelelő lakásépítési, illetve lakásgazdálkodási szakasz indult be.

b) 1957-1980 között:

- beruházás során felépült	24 369 lakás
- csapatépítés keretén belül épült	1002 lakás
- helyreállítás, újjáépítés és lakáscélokra való átépítés során épült	1440 lakás

Építés összesen 26 811 lakás

- az országban meglevő és épülő lakásokból közigazgatási és gazdasági megállapodás alapján igénybe véve	1954 lakás
---	------------

1945-1980 között a Magyar Néphadsereg részére lakásgazdálkodási úton és gazdasági megállapodás alapján 7429 lakás, mindösszesen 47 178 lakás.

A Magyar Néphadsereg lakásállománya az 1980. december 31-i helyzet alapján 31 040 lakás volt, ebből 8170 lakás Budapesten állt rendelkezésre. A lakásállomány az építéshez és az ellátáshoz viszonyítva 30 év alatt 16138 lakással csökkent, amiből 2220 lakás Budapesten volt.

A néphadsereg felhasználható lakásállománya 1980. év végén 24 990 lakás volt (ebből Budapesten 6540 lakás), mivel 5750 lakásban nyugállományúak, tartalékba helyezettek, katonanőzvegyek, szolgálati és munkaviszonyban nem állók laktak. 300 lakást női tiszti szálló, óvoda, bölcsőde, társadalmi klub és más célra vettek igénybe.

A szállók férőhelyei közül 2960 volt korszerű, 612 még nem volt korszerű, 398 ideiglenes jellegű volt. A korszerű szállók között a tervidőszakban épült nővérszállók is voltak. Az átvonuló szállók 490 férőhellyel működtek.

A néphadsereg lakásállományában bekövetkezett csökkenés főbb tényezői: az átszervezéssel kapcsolatban helyőrségek megszűnése, vagy szervezésük módosítása, létszámuk csökkenése; a laktanyák és katonai objektumok átadása lakásokkal együtt a népgazdaság különböző szerveinek; laktanyák, katonai objektumok és lakóházak, lakótelepek használatba adása a Szovjet Hadsereg részére; az átszervezésekkel kapcsolatos létszámcsökkenés, tisztek, tiszthelyettesek tartalékállományba helyezése, leszerelése; nyugállományba helyezése korhatár előtt egészségügyi okok miatt, rokkantság folytán, illetve a korhatár elérése után, vagy elhalálozás következtében; a néphadsereg kezelésében levő lakóépületek szanálása, vagy korábbi rendeltetésüknek megfelelő visszaállítása; a korábban adminisztratív úton és ilyen módon szolgálati lakássá nyilvánított lakások szolgálati jellegének törlése, személyi tulajdonú lakásokká való visszaadása; szanálási feladatok megoldása lakással történő visszapótlás útján stb.

A néphadsereg lakásállományának 71%-a közvetlen kezelésben volt, a vidéki helyőrségekben a lakáskezelés feladatát a laktanyák elhelyezési szolgálata látta el. A lakások 29%-át a tanácsok ingatlankezelő szervei kezelték. A néphadsereg lakásállományának kétharmada 1960 után épült, az átlagos életkor 25 év volt.

A lakások nagyságának jellemző adatai: szobaszám: 1,9, a lakások 82%-a 2-4 fős volt, 18%-a 4 főnél nagyobb létszámú család elhelyezésére volt alkalmas. A lakások minőségi felszereltségében az utóbbi évtizedben javulás következett be, 37% összkomfortos, 60% komfortos, 3% félkomfortos, vagy komfort nélküli volt.

A lakásállomány mintegy fele lakótelepszerűen, egynegyede a laktanyákhoz közel, a többi egyedi épületként, „foghíjas” területen épült fel. A lakótelepek ellátottsága és üzemeltetése közösségi létesítményekkel a település fejlettségi fokának megfelelően különböző színvonalú volt. A járulékos létesítményekkel való ellátottság megfelelő volt.

A lakásépítés és a lakásvagyon megővése néphadsereg viszonylatban az országos szinthez hasonlóan alakult. A lakásellátottság 87%-os volt. A vidéki helyőrségek lakásellátottsága valamivel jobb volt mint a fővárosban.

Az MSZMP Központi Bizottság határozata alapján a Magyar Néphadsereg lakásépítési programja és lakásgazdálkodása a hivatásos, továbbszolgáló és polgári alkalmazotti állomány lakásellátásáról, a szocialista életmód fejlődésének alapvető tárgyi feltételeiről fokozatosan gondoskodott.